

Saaie Luther-film biedt boeiend lesmateriaal

Wat kun je verwachten van een Duits-Amerikaanse co-productie over het leven van de kerkhervormer Maarten Luther als die gefinancierd is door de Duitse Evangelische kerk en een Lutherse bank, als een van de scenarioschrijvers (Bart Gavican) een evangelische christen is en de regisseur (Eric Hill) verantwoordelijk is voor films over onder andere de Muppets en James Herriot?

Bas van der Meijden is lerarenopleider aan de Chr. Hogeschool Windesheim in Zwolle. sj.vander.meijden@windesheim.nl

Dan verwacht je een saaie, oppervlakkige hagiografie waarin alle geijkte historische gebeurtenissen uit het leven van Luther plichtmatig de revue passeren. En dat is de film *Luther* uit 2003 dan ook geworden, ondanks dat voor de rollen grote namen waren ingehuurd zoals Joseph Fiennes (van *Shakespeare in Love*) en Peter Ustinov, die in *Luther* de

'In Duitsland trok de film in de eerste zes weken evenveel bezoekers als *Finding Nemo*'

laatste filmrol uit zijn leven speelde. Hoewel de film in Duitsland volgens *Der Spiegel* in de eerste zes weken maar liefst 1,9 miljoen mensen trok en daarmee in de buurt kwam van een film als *Finding Nemo*, bleef het grote succes elders uit. Of *Luther* nu een bioscoopsucces was of niet, het zegt niets over de bruikbaarheid van deze film voor de geschiedenisles.

Leven van Luther

De film begint met een blikseminslag vlak naast de jonge Maarten Luther, die op weg is van zijn ouderlijk huis naar Erfurt, waar hij rechten studeert. Deze gebeurtenis zou Luther hebben doen besluiten om de wereld voorgoed te verlaten en in te treden in het klooster.

Fragment 1: Luthers reis naar Rome

Het korte fragment over Luthers reis naar Rome maakt het elke leerling onmiddellijk duidelijk wat een gewetensvolle christen in die tijd dwars moet hebben gezeten. Was zijn kerk niet te veel afgedreven van de oorspronkelijke uitgangspunten van het christelijk geloof? Dat was de centrale vraag van hervormingsgezinde christenen als Luther en Erasmus. Als antwoord biedt het fragment de volgende elementen:

1. Het wereldse van de stad Rome is niet de heiligheid die je zou verwachten. Je ziet Rome als een enorm drukke stad met mensen die vooral ruzie maken met elkaar.
2. Luther ziet een bedelmonnik die met een prostituee mee naar binnen gaat. Een andere prostituee spreekt Luther aan: 'Je ziet er eenzaam uit, broeder' met als bedoeling hem te verleiden. Ze roept: 'Kom dan!', waarop Luther als vrome monnik eenvoudig met 'nee' antwoordt.
3. Een koopman biedt Luther beeldjes van allerlei heiligen aan alsof het christendom een marktkraam met drogisterijartikelen is. Luther probeert hem te negeren, maar de koopman blijft hem voor de voeten lopen: 'Beelden van al je favoriete Heiligen: St. Cecilia voor rauwe kelen. De Heilige Paulus voor slechte ruggen en opgezwollen voeten, broeder! De heilige Johannes voor kloven in je handen. De maagd (Maria) om de pest af te weren.'
4. Het 'toeristische' karakter van pelgrimage. Luther staat in de rij voor de reliekschrijn met de schedel van Johannes de Doper. Als hij in gebed verzinkt voor de relik en zo langer dan enkele seconden blijft staan, raakt de broeder die toezicht houdt geïrriteerd en zegt tegen Luther: 'Goed genoeg, broeder, snel of langzaam, je krijgt je vijfhonderd jaar wel.' Als Luther het nog even wil afmaken, wordt hij door de broeder weggetrokken en wordt hem gezegd 'Genoeg!'
5. De aflaatpraktijk als handeltje en Luthers besluit om hier niet op te vertrouwen. Luther staat aan de voet van de oude Sint Pieter. Als hij aan de beurt is, vraagt een geestelijke zakelijk: 'Naam van de overledene en familieband?' Luther: 'Hendrik Luther. Grootvader.' De Geestelijke tikt ongeduldig op de geldkast alsof hij wil zeggen: doe het geld nu maar snel in de pot. Vervolgens wordt hem gezegd: 'Een Onze Vader op iedere trede, en als je boven bent, dan zal Hendrik bevrijd zijn uit het vagevuur en de hemelpoort binnengaan.' Als Luther eenmaal bovenaan de trap is, zien we hem slechts zijn aflaat verfrummelen, waarmee de scène over het bezoek aan Rome eindigt.

Kruipend door de modder roept hij in de film: 'Laat me niet als een hond op deze weg sterven! Laat me niet sterven. Ik zal monnik worden, ik zal monnik worden. Ik zal mijzelf aan God geven! Ik geef mijzelf aan U! Spaar me, help me!' Eenmaal in het klooster zien we de onzekere Luther worstelen met zijn aanvechtingen waarin hij ervan overtuigd is dat hij te zondig is om door God gered te kunnen worden. Vervolgens zijn we getuige van zijn bezoek aan het verdorven Rome, en ontwikkelt Luther zich in Wittenberg tot een zelfver-

Links: Alfred Molina als Johann Tetzel.

Onder: Sir Peter Ustinov als Frederik de Wijze.

zekerde professor in de theologie. Achter de lessenaar zien we Luther grappen maken over de aflaatpraktijken en het geloof in relikwieën. Op het hoogtepunt volgen onvermijdelijk het aanspijkeren van de 95 stellingen, de weigering om zijn leer te herroepen voor kardinaal Cajetan, de publicatie van de pauselijk bul waardoor Luther geëxcommuniceerd wordt, de verbranding van

**'Kruipend door de modder roept hij:
Laat me niet als een hond op de weg sterven!'**

Luthers boeken op de brandstapel, het verbranden van de bul door Luther, de Rijksdag te Worms, het verblijf in de Wartburg onder bescherming van Frederik de Wijze, de Boerenoorlog, zijn liefdesverklaring aan Katharina van Bora en ten slotte de Rijksdag te Augsburg. De film ►

Rechts: Tetzels laat op het marktplein zijn hand verbranden zodat het publiek leert hoe het vagevuur moet zijn.

Onder: Claire Cox als Luthers vrouw Katharina.

eindigt met de volgende tekst: 'Hij en Katharina hadden een gelukkig huwelijk en kregen zes kinderen. Luthers invloed strekte zich uit tot de economie, politiek, opvoeding en muziek (...) en zijn Bijbelvertaling werd de grondslag van de Duitse taal. Nu gaan zo'n 540 miljoen mensen naar door de reformatie geïnspireerde kerken.'

Fragment 2: Johan Tetzels aflaathandel

Het fragment over Johan Tetzel duurt langer dan het eerste fragment en bevat veel gesproken tekst. Tetzel laat op een marktplein zijn hand verbranden tot de vellen erbij hangen om het publiek zich voor te laten stellen wat het vagevuur moet zijn. Na deze aangrijpende 'voorstelling' zien we hem in de mis aan de gelovigen uitleggen wat de theorie is achter de gedachte dat de kerk via aflaten goddelijke genade kan schenken. Als we leerlingen de opdracht geven zich te laten inleven in het publiek dat Tetzel in het fragment omringt, zullen zij zich de katholieke gedachtegang inclusief het kopen van aflaten goed voor kunnen stellen. En dat is hetgeen waaraan het in de geschiedenismethodes ontbreekt.

Bruikbare fragmenten

Goede filmfragmenten over de reformatie zijn meer dan welkom. In het algemeen hebben veel leerlingen moeite om zich in te leven in de fundamentalistische manier van denken van christenen in die tijd. En daarbinnen is het al helemaal moeilijk om gedrag van katholieken te begrijpen. Hoe konden zo veel vrome christenen toch denken dat

geeft. In welk schoolboek wordt de contrareformatie op zo'n manier behandeld dat leerlingen aan het denken kunnen worden gezet over de vraag of zij zich meer met de katholieke of meer met de protestantse wijze van denken verwant voelen? De summiere behandeling van het katholieke standpunt is des te bedenkelijker als bedacht wordt dat er in veel klassen leerlingen

inlevingsvermogen als de inhoudelijke diepgang van het thema reformatie kunnen vergroten. *Luther* kan de gebrekkige aandacht voor het zestiende-eeuwse katholicisme in hedendaagse schoolboeken niet ondervangen. Het is immers een film over de hervormer Luther, niet over het katholicisme. Het verhaal houdt logischerwijze dan ook op voordat de contrareformatie inzet. Twee passages kunnen echter wel goed worden gebruikt in het onderwijs over de reformatie, namelijk Luthers reis naar Rome en de aflaatprediking door Johan Tetzel. Ondanks het wat saaie en oppervlakkige karakter van *Luther*, kan het geschiedenisonderwijs via deze fragmenten goed gebruik maken van de ambachtelijke wijze waarop de scenarioschrijvers de gebeurtenissen in beeld hebben gebracht en van de vakkundigheid van de ervaren acteurs. Zo kan een saaie *Luther*-film boeiend lesmateriaal zijn. ■

'De gebeurtenissen zijn ambachtelijk in beeld gebracht en daar heeft het onderwijs wat aan. Zo wordt een saaie film boeiend lesmateriaal'

het kopen van een aflaat bij een aflaatprediker als Tetzel heilzaam zou kunnen zijn? Hoe konden zij trouw blijven aan verzakende renaissance- en hervormingspauzen die zoiets logisch als een vertaling van de bijbel in volkstaal bleven afwijzen? Het zijn geen vragen waarop een hedendaagse geschiedenismethode inzichtelijke antwoorden

van verschillende gezindten naast elkaar in de schoolbanken zitten. Wat moeten protestanten, joden, moslims of agnostische leerlingen denken van katholieke medeleerlingen als geen aandacht wordt besteed aan het toenmalige antwoord van de katholieke kerk op de hervormingsbeweging? Goede filmfragmenten zouden zowel het